

MAROSSZÉKI KRÓNIKÁK

Válogatta és sajtó alá rendezte
Sebestyén Mihály

I. kötet

Mentor Kiadó
Marosvásárhely, 2010

1562. esztendőben nyári időben a székeleyek mind feltámadának ilyen szín alatt: hogy ők az ifjú János királyhoz mennének az ő szabadságoknak megnyeréséért. Mert a király sok rendbéli szabadságokat vette vala el az ő gyakorta való feltámadásokért. És mikoron a székeleyek a népnek sokaságát látták volna, tehát legottan hadnagyokat emelének közöttök, és tizedeket rendelének. Mely hadnagyoknak neveik ezek valának: Nagy György, Gyepesi Ambarus, Bán András. És így a király ellen s az urak és a nemesség ellen kardot akarának vonni. De az ifjú király őket nagy kegyesen unszolja vala, hogy szálljanak le, és őknek minden szabadságokat megengedni kész volna; de ők avval semmit nem gondolának, hanem a Nyárád mellé szállának az ákosfalvi rétre, honnat a három széket elválogaták, és a Mihályfi Tamás házára menének egy szereda nap estve, és az udvarházat igen megdőlák, és hordó borokat vivének a táborra.

Másnapra kelvén csütörtökön esmét elválogatának úgymint kétezer népet, hogy Görgényre és Régenre menjenek, hogy ők ott düljanak és népet hajtsanak; és a régenieket és a görgényieket táborban találák, és azokat mind elhajták. Akkor Gernyeszeget is mind eldőlák alá jöttökben a Maros mellett.

Azután egy péntek napra kelve, szállának Koronka mellé, és azelőtt való dülástól ami megmaradott vala a Mihályfi Tamás házánál, azt esmént mind eldőlák, és a házat is elégeték.

Onnét szombaton reggel elindulának a derék táborra, mert a derék táborok a Kis-Küküllő mellett vala Holdvilágnál. Király igen hamarsággal nem sok népet inditta Tordáról, úgymint kétszáz lovagot és kétszáz darabontot, kik között valának jámbor vitézlő rendek, úgymint Polgár Ferenc és a vitézlő Mihályfi Tamás, ezen kívül sokan az erdélyi

urakban. Ezeknek hadnagyok vala a vitézlő Petri Gábor és a vitézlő Radák László.

Azon szombatn reggel a király népe [Maros] Vásárhely-nél általkele a Maroson, és a székelyek után indulának, hollt elérék őket a Nyárád mellett, és szembe állának, és a székelyek Deus-t kiáltának, és szembe ütközének; de a király népétől a székelyek megveretének, kikben igen sokan elhul-lának és levágattatának, némelyek pedig elszaladának. Akkor onnat a Bán Andás elszalada, ki főhadnagy vala; de azon kívül rabokat sokat fogdosának, és némelyeket csak elhaj-tának. Így vereték meg Kisgörgénynél a székelyeknek a kis-sebbik tábora a Nyárád mellett. Ezt mikor megértették vol-na a másik táborban lévő székelyek, igen megrémülének, és a két hadnagyot, úgymint Nagy Györgyöt és Gyepesi Ambarust ő magok megfogák és királynak küldék, mert a más hadban a Bán András elszaladott vala. És így a széke-lyek mind házokhoz oszlának.

A király akkoron nagy haddal készült vala a székelyek megrontására, úgymint húszezer emberrel. Minden hadá-val azért király szálla Segesvárra, és ott nagy gyűlést tétete; és oda az erdélyi urakat mind elhivatá hitetlenség alatt, hogy megérthesse: kik legyenek a székelyek feltámadásának okai? És a sors esék a székely urak közül Lázár Istvánra, Kornis Mihályra, Farkas Pálra, Lázár Jánosra és Bernád Ferencre; kiket akkor mind megfogdosának, kik közül némelyiknek a fogságban lón halála. De azon kívül esmét egy néhányat ta-lálának, kik abban részesek voltak, úgymint a Benedek Geréb, Kátai Ferenc és a Kátai György, András Márton, kiket nagy erőss fogságban tartata király Görgényben és Gyalu várá-ban. Azután a két hadnagyot, úgymint Gyepesi Ambarust és a Székely Györgyöt Segesvárnál felnyársoltatá. Így törté-nek és rontatának meg a támadásért akkor a székelyek a ki-rály fiától 1562-ik esztendőben. Nem sok idő elmúlván, a

király küldé népét Udvarhelyre, kiknek kapitányok vala a vitézlı Petri Gábor. És a barátok klastromából csináltatának egy várat, kit nevezének „Székely támada” váranak, és ahhoz mindjárást elfoglalák a székelyeknek szabadságokat,⁸³ ki lőn a székelyeknek nagy romlásokra és igen nagy károkra.⁸⁴

1562. esztendőben hala meg Borsos Sebestyénnek az ő vén anyja, Kisasszony havának második napján.

1563. esztendőben Szent Margit asszony nap előtt való hétfőn estve⁸⁵, mikoron a hold tele volna, a hold teljességgel feketévé változék, és semmi világossága nem vala; tartott ez dolog mintegy óráiglan.

1563. esztendőben jó száraz nyár lőn és száraz ősz; búzának és ócsu⁸⁶ gabonának bővsége nagy lőn, úgyhogy a búzának a szépinek öregköble járt huszonkét pénzen, azaz négy köböl egy forinton, az elegyesebb pedig hat köböl egy forinton, az árpának köble tizenkét pénzen, a zabnak pedig járt nyolc pénzen, az igen szépi 10 pénzen járt egy köböl.

---

⁸³ A Teleki-példányban egy később időbeli oldaljegyzetben ez íratik: „Az originálban nem *szabadságokat*, hanem *szabad savokat*” áll. Mi valószínűbbnek is látszik, mivel tudva van, hogy a székelyeknek, valamint a megyei nemességnek is, hajdan az ország sóbányáiból ingyen savok járt. (Mikó Imre jegyzete.)

⁸⁴ A 1562-es májusi székely felkelésről ma is elsősorban Borsos Sebestyén emlékiratából ismerjük az egykori eseményeket. Az említett segesvári országgyűlés június 20-án kezdődött. Hűtlenségi pereket indít a felkelésben részt vevő székely vezetők ellen. Kimondja, hogy a székelység jogi státusa azonos a vármegyei nemesek ill. közemberek (jobbágyok) státusával. Mint ismeretes, Hármoszéken épített egy másik várat büntetésképpen Székelybánja néven.

⁸⁵ Július 12.

⁸⁶ T. p. *böcör*. (Mikó Imre jegyzete.)

vala menni, kit az Isten kezébe is adott volna, ha a császárral és királlyal a frigy meg nem lett volna. Így tére a király országába, Erdélybe akkor nagy békével.¹²²

1568. esztendőben Szent Mátyás-nap estin, Bőjtelő havának 23. napján¹²³ ada az úr Isten az én gazdámasszonynak egy leány magzatot, kit Erzsébetnek hívtunk.

1570. esztendőben ada egy leány magzatot, kit nevezünk Orsolya néven.

1571. esztendőben a második János király tétete egy nagy gyűlést Marosvásárhelyen. Mikor a gyűlés elvégeztetett volna, méne a király Görgény várába, és ott megbetegedett, és igen betegen méne alá Fejérvárra.¹²⁴

Második János király itt meghal 1571-ik esztendőben.¹²⁵

*

---

¹²² Júniusban I. Miksa császár a törökkel béketárgyalásokat kezd Isztambulban, amelybe Erdélyt is belefoglalják. A megegyezést Drinápolyban írják alá 1568. február 17-én. Ebben a *status quo* alapján rendeződnek a királyi Magyarország és Erdély között elterülő várak és a hozzá tartozó birtokok. Közben János Zsigmond már végrendeletet készít, és kinevezi annak végrehajtóit. Ezt erősíti meg a Speyerben kötött egyezmény 1570. augusztus 6-án.

¹²³ Mátyás napja a középkori naptárakban február 24-re esik; tekintettel azonban arra, hogy 1568 szökőév volt, abban az esztendőben az ún. Mátyás ugrása volt érvényben, azaz Mátyás napját 25-én ünnepelték, mert a szökőnapot ide iktatták be a régi naptárak. Ezek szerint a mondott dátum nem lehet 23-a, hanem 25-e.

¹²⁴ 1571. január 6-án a székelyvásárhelyi Vártemplomban országgyűlés a fejedelem jelenlétében. A város a kálvinista irányzat mellett tart ki. Az országgyűlésen megerősítik a szabad vallásgyakorlatot, s egyben az unitáriusokat a bevett vallások közé sorolják, azaz elismerik törvényes és engedélyezett gyakorlását.

¹²⁵ Március 14-én hunyt el Gyulafehérváron. Eltemetik május 23-án (!).

N. b. Immár amit mostan írok, én Nagy Szabó Ferenc én magamtól írom ez néhány ígét.¹²⁶

Mikor János király felserdült volna, az atyja halála után kétfelé tekintvén, látá azt: hogy az egész keresztyénségben immár oly változás lett volna, hogy ki-ki mit akarna azt valaná a Luther Márton újításának utánna; mert immár ide Erdélybe is béhatott vala a Luther Márton reformált tudománya, melyet elsőbben egy Johannes Huntherus¹²⁷ nevű deák, ki akkor oda fel lakott,¹²⁸ mikor oda fel a hatalmas nagy veszekedés volt Károly és Ferdinandus császárok idejében. Azután az alá jöven, úgy hozott alá a Luther Márton könyveibe, és úgy serpált azután az egész szászszágon a lutheranizmus, melyben az egész szászszág megnyugodt és megerősödött mind e mai napiglan, mely nap ezt írom. Meg is marad talám.

De 1536-ik esztendőben¹²⁹ ugyan oda fel a Luther discipulusi, úgymint Beza¹³⁰, Brencius¹³¹ és Calvinus János, és sokan többek is ellene íranak az úr vacsorája fellől és egyéb-

¹²⁶ Itt kezdődik a reformáció Erdélybe mikénti bójövetelének az *Előismertetés* során érintett leírása. (Mikó Imre jegyzete.)

¹²⁷ Honterus, Johannes (1498–1549), humanista, nyomdász, erdélyi szász reformátor.

¹²⁸ 1520–1522 között Bécsben tanult, 1530-ban Bázelen.

¹²⁹ Valószínűleg az 1529-ben lezajlott marburgi hitvitára utal U. Zwinglivel, ott ui. részben megegyeztek a hitelvekben, de az Úrvacsora tanában a nézeteik élesen elváltak, ami később a reformáció lutheri ágának és zwingliánus, svájci ágának kialakásához, felekezeti osztódáshoz vezetett.

¹³⁰ Bèze, Theodore de (1519–1605), francia protestáns teológus és író, reformátor, Kálvin közeli munkatársa és híve.

¹³¹ Brenz, Johannes (1499–1570), német teológus, Württembergben terjesztette a reformáció eszméit, Luther híve volt az úrvacsorátant illetően.

ről is nagysokakról; mely miá elpártolának egymástól, és magokon Calvinusról marada a calvinista név, és Lutherről a másik fele a lutheranus név mind e mái napiglan.

De immár mostan ismét a mint látom, a calvinista rend abban is újítást fog szerezni, mely újítás napról napra itt közöttök terjedni és hallatni kezdetett, melyek ki is nyomattak már, és 23 articulusnak látom. Mely újítást Belgiumban¹³² és Angliában indítottak meg ezelőtt majd hatvan esztendő tájatt, mihelyt az angliai Jakab király, az anyja halála után, a régi római igaz vallásból kitérítette az országot.¹³³ És így az elébbeni calvinistákon a puritanus név marada, az újakon¹³⁴ pedig a protestans név vagon. Ezt én nem a kisujjamból szopom, hanem a magok régibb és mostani írásokban szemmel látom és olvasom naponként. Mint lészen és immár miben állapotnak meg, tudja csak az egy Isten.

De ezt is mostan ebben hagyván: a királyról amit elkezdtem vala írni és valamit Borsos Sebestyén szüle-apámról, abban elébb akarok menni.

Mondám: hogy látván az ifjú János király, a ki akkor mikor e dolog indittatott, itt Erdélyben igen gyermekállapottal vott, de a sok változó állapot között felnevekedvén, majd mintegy bizonytalan gondolatban lehetett a vallás dolgában. De ezenközben, mivel már minden újításra kaput nyitott vala a Luther és Calvinus, azaz: anabaptisták tudományá, tehát támada akkorban egy Dávid Ferenc nevű tudományos

---

¹³² Németalföld

¹³³ I. Jakab angol király (ur. 1603–1605), Stuart Mária fia, az anglikán vallást tette uralkodóvá, szembefordult a puritánusokkal és a presbiteriánus egyház befolyásával.

¹³⁴ T. p. újítókon. (Mikó Imre jegyzete.)

ember, esmét egy olosz Blandrata¹³⁵ és egy Franken¹³⁶ – az is tudós ember számban volt immár.

Ezek – mondám – a három tudákos emberek, egy akaratlanul fel kezdék állatni azt az anyaszentegyházról régen condemnáltatott tévelygést, úgymint a sabeliana¹³⁷, fotinia-na¹³⁸ és ariana haeresist¹³⁹ avagy értelmet, mely ellen a calvinianus papok s praedicansok eleget hánykódának ugyan mind disputálással, mind pedig írással, de ugyan semmit nem obtálhatának; mert már a pápásokat megutálván, authoritássok is debilitáltatott vala, és így azok hátrább állottak, hanem csak nézték, mi lesz e dologban.

A király ezenközben felnevekedvén, mind birodalmában s mind pedig ideje szerént reája vigyáza mind a Dávid Ferenc újította, mind pedig a Calvinus tudományára, mert mindenik fél az ő vallását a királynak igen commendálja vala; de végre a három tudós embernek, úgymint Dávid Ferencnek,

---

¹³⁵ Blandrata, Giorgio (1515–1588), orvos, az unitárius vallás egyik alapítója, olasz szabadgondolkodó, 1562-től János Zsigmond udvari orvosa.

¹³⁶ Franken, Christian (1549–?), német szabadgondolkodó, meggyőződése gyakori vallásváltoztatásokban kristályosodott ki, leginkább az antitrinitarizmust gazdagította irataival. Kolozsváron többször is tanított az unitáriusok kollégiumában.

¹³⁷ Szabelliosz (?–260), lübiai származású teológus, nézetei a Szentháromság magyarázatát kívánták adni; az alexandriai (319) és a nikaiai (325) zsinat eretneknek nyilvánította, elítélte tanait.

¹³⁸ Photiosz (810/815–891), pátriárka, a Szentháromság-tanát az ún. filioque-vita során igyekezett tisztázni. A római katolikus egyház részben eretneknek nyilvánította nézeteit.

¹³⁹ Arius (Lübia 260 k. – Konstantinápoly 336) által alapított krisztológiai eretnekség és iskola, amely szerint a Fiú (Krisztus) nem egylényegű az Atyával. Nem pontos megfeleltetéssel rendszerezték az unitáriusok neve a kora újkori dokumentumokban.

Blandratának és a Frankennek értelmén állapotodék meg a király, és azokat fateálni kezdé, a többit pedig megvetni; és így osztán asseclái kezdé lenni ennek is az értelemnek a királyra nézve. Ebben a király mellé állának sokan a nagyságos urakban is, úgymint a Kendiek és sokan többen is; azután a városok közül Kolozsvár, Torda, Dés; és a székelységen is néhány faluk és darab földek a székely főemberekkel együtt arra az értelemre szakadának. Ezeknek is a Hallereknek az elei, úgy a szüle-apja, Haller Gábor és az Eőssi András, a ki Szenterzsébetet bírja vala, Hallerrel együtt acceptálák az arianismust és fotinianismust.

De mind e tájban itt Vásárhelyt is voltanak nagy hánykodásban a religio válogatásban, mert majd fele a városnak, ugyan a nagyja az új haeresist, a Blandratáét, bévette vala. Egyszóval a szászokon kívül mind az országban lakó magyarság ily veszélyben forgott akkort. Csík, Gyergyó és Udvarhely egy néhány falukkal öszve, Marosszéken is a havas alatt egynéhány falu nem állottak el a régi avas pápistaság mellől; és a királynak is nem volt módja abban, hogy a papjokat persecuálja, hanem a mai napig is megmaradtak abban. Kolozsmonostor és ott a tájban is helyt állottak volt ebben a változásban és persecutióban, a kik máig is alkalmas szerént helyben vagynak. Ugyan nem is cselekedte a király azt, hogy a hol a község meg akarta vallását tartani, onnat erővel kiűzte volna a papot: hanem csak azok, a kik a sok tébolygásban megszédültek, és az imperitum vulgus nem tudta, mit míveljen, mert mind a két vallás, úgymint a calviniana és az ariana valóban kellelte magát a szegény ítélet nélkül való vulgus előtt.

De mivel a király választá magának az ariana vagyis fotiniana vallást, majd mind az ország arra hajol vala, juxta illud: *Mobile mutatur semper cum principe vulgus,*
Regis ad exemplum totus componitur orbis.

[Fejedelmével együtt mindenkor gyorsan változik
a nép hangja,

Királyok szeszélyéből a világ.]

Így lőn akkor Erdélynek dolga. Mely hitbéli változtatás megerőtlenítette a nagy fejedelmeket, egymástól elidegenítette a népeket; és azalatt a nagy szultán Szulimán mint eszes ember ezt látván, akkor hántá a hársot, mikor hámlik vala, és az alatt magának tevé s foglalá a magyar birodalomnak jobb részét. Ezt használók véllé! De még mi vagyon hátra, azt csak a jó Isten ő szent felsége tudhatja jobban, miben állapodik meg a dolog jövendőben. Akkori napokban hallottál volna egész Erdélyben minden helyeken a köznéptől sok esztelen disputatiót és pántolódást: falun, városon, étel-ital között, estve-reggel, éjjel és nappal, praedicatoroktól a praedicáló székéből sok káromlásokat és mód nélkül való kárpálódásokat a két religio, ugymint a calvinista és ariana religión valóktól disputálást hallottál volna.

De végtére osztán egy oly korban, úgymint, amint emlékezem, 1588-ik esztendő tájatt esmét megújula és kétfelé szakada az arianus vallás; mert Szenterzsébeten lakik vala egy főember, kinek Eőssi András vala neve, ez – mondom – addig olvasá a Bibliát, hogy szépen kitalálá belőlle a szombatos vallást, és nagysokakat elhíttetett vala, a szentírásnak világos locusait mutogatván a nagy együgyű községnek; és így csakhamar két vallás lőn az egyből, úgymint arianus és szombatos vallás. E pedig oly igen elterjedett vala főképpen a székelységen mind a kettő, hogy nagy darab tartományok oltalmazzák vala. Hanem osztán Báthori Zsigmond¹⁴⁰ idejében circumscribálta az országot a gyűlésben: hogy négy val-

---

¹⁴⁰ 1578-ban, Báthory István, ill. helytartója, Báthory Kristóf alatt tiltja meg a kolozsvári országgyűlés a további vallási reformokat és újításokat.

lás recipiáltatván, a többi ha volna, vagy lenne valami oly innovatio, tehát sub amissione capitis et bonorum letétesék, és ellene álljanak és exequálják. De azzal azoknak asselái semmit nem avagy keveset gondolának, mert szintén úgy exerceállták, valamint akarták. Itt Vásárhelyt is nagy fészket vert vala az arianus vallás is; de osztán, amint oda feljebb mondám, abban meg nem maradván, szombatosokká lettek vala. Ezek voltak fő követői: Borsos Tamás bátyám, ki az anyámmal mind egy volt, és Szabó Gáspár sógorunk, Szabó Menyhárt, Eötves Miklós és Eötves Péter, Szócsi Pál, többek is voltak. Úgy vagyon, hogy 1599-ben Mihály vajda az országot bírá. 1600. esztendőre kelve itt Vásárhelyt őket megfenyítette volt a tanács ezért; Kovács Pál bíróságában tehát alá mentenek volt Mihály vajdához e dolog felöll, és az ország articulussát megmutatták a vajdának, hogy végzett arról az ország valamit régen.¹⁴¹

Mihály vajda látván az országnak arról való végzését, legottan szabadságot ada, hogy azokat, kik itt a városban lesznek, az articululus szerént exequálja a tanács és bíró. Onnat megjövén, minthogy Szabó Gáspár vala serényebb az új valásban: tehát reája menének, és minden nebelő (sic!) irogatásait, kit Eössi Andrástól hozott könyvből írt vala, elhozák házától, és a perengér alatt cigánnyal megégettetik; ő magát meginték, hogy afféle újításnak, melyet az ország megtiltott, békét hagyjon, ne újítson, hanem maradjon meg a négy recepta religiónak az egyikén, melyiket a lelkiismerete szerént választja, és tartani akarja. De ezúttal is igen ke-

---

¹⁴¹ Borsosék hivatkozhattak az 1571-es székelyvásárhelyi országgyűlés nevezetes cikkelyére, amely kimondja, hogy „a confessióért senki meg ne bántassék, se prédikátor, se hallgatók”. Viszont Mihály vajda (Mihai Viteazul) az 1578-as országgyűlés döntését tekintette irányadónak. Lásd az előbbi jegyzetünket.

veset gondolának véllé, nem is exequálák őket az articulus szerént; mert Kovács Pálnak, a bírónak attyafiai valának, és egyébaránt is atyafiság és előkölt tanácsbeli emberek valának. Szabó Gáspár azon esztendőben meghala, maradának négy fiai: István, Sebestyén, Gáspár, György, kikre reá marada a szombatlás. El is nem hagyák. Hanem Rákóczy György fejedelem az ő napjaiban osztán mint disciplinálta légyen meg őket,¹⁴² ide alább megjelentem, meglátod, ha Isten adja. De még más tragoediájok is telék el ezeknek az atyafiaknak, mikoron írának 1595-ik esztendőben, jóllehet nem a szombatolás miatt vala az, hanem más csúfos és stupidus dolog vala, amit indítottak vala akkor, amely ilyen, vigyázz reá:

Szinán bassa Nagy-Győrt hogy megvevé, akkor írának vala 1594-ben.¹⁴³ Onnat megtérven a bassa, 1595-ik esztendőre jutván, méne minden hadával Havasalföldre, onnat Mihály vajdát ide kitolá Brassóhoz, és egész nyáron és őszfélt onnan csatáztak bé a bassa hadára Brassótól; hanem osztán aratásután-tájban Báthori Zsigmond fejedelem nagy erővel, úgymint német segítséggel, kit Ferdinandus secundus¹⁴⁴ küldött vala segítségére, és a moldovai István vajda s az havasalföldi Mihály vajda segítségével, és az erdélyi hadal s az székelységgel együtt reá méne a bassára.¹⁴⁵

---

¹⁴² 1638-ban Rákóczi a szombatos vallás híveit megfenyíti; akik a bevett vallások valamelyikére „betérnek”, azokat megkíméli a fő- és jószágvesztéstől.

¹⁴³ 1594. augusztus 29. és szeptember 29. között folyt az ostrom.

¹⁴⁴ A császár ekkor I. Rudolf volt, uralkodott 1576–1608 között.

¹⁴⁵ Szinán pasa 1595. augusztus 3-án kelt át a Dunán, Mihainak sikerül megállítania rövid időre a törököt Călugăreni-nél (augusztus 13-án), majd a túlerő láttán visszavonul észak felé. Az ellenség megszállja Bukarestet. Augusztus 27-én Báthory Zsigmond a hadak élén elindul Gyulafehérvárról, maga mellé véve hűbé-